

STANISŁAW PASZKOWSKI¹

PROBLEMY FINANSOWANIA ROLNICZYCH UBEZPIECZEŃ EMERYTALNO-RENTOWYCH W POLSCE

Abstrakt. Ubezpieczenie emerytalno-rentowe jest jednym z głównych narzędzi polityki socjalnej państwa wobec ludności rolniczej. Obecnie funkcjonujący system tego ubezpieczenia oparty jest na składce jednakowej wysokości i oferuje rolnikom szeroki zakres świadczeń. Jednak emerytury i renty wypłacane w tym systemie są znacznie niższe niż oferowane z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Podstawowym mankamentem analizowanego ubezpieczenia jest drastyczny brak zrównoważenia wpływów i wydatków funduszu emerytalno-rentowego i oparcie wypłat świadczeń na dotacjach budżetowych państwa. Od pewnego czasu podejmowane są działania, mające na celu ograniczenie niesamodzielności finansowej systemu. W połowie bieżącej dekady zaostrzono przepisy określające dostęp do systemu, a w bieżącym roku podwyższono kwoty składek dla ubezpieczonych z gospodarstw rolnych o największej powierzchni. Efekty finansowe wywołane wprowadzeniem ostatnich zmian w przepisach prawnych mają jednak charakter marginalny. Badania wskazują jednak na możliwości zwiększenia wpływów ze składek w przychodach funduszu emerytalno-rentowego.

Słowa klucze: ubezpieczenie społeczne rolników, ubezpieczenie emerytalno-rentowe, składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe, fundusz emerytalno-rentowy

WPROWADZENIE

Obecnie funkcjonujący system emerytalno-rentowy stanowi jeden z dwóch rodzajów ubezpieczenia społecznego uregulowanego ustawą z dnia 20 grudnia 1990 roku o ubezpieczeniu społecznym rolników [*Ustawa...* 1990]. Wprowadzona tym aktem prawnym reforma ubezpieczeń społecznych rolników miała głęboki charakter i dotyczyła wielu aspektów ich funkcjonowania. Między innymi

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (e-mail: sp@au.poznan.pl).

wyłaczono ubezpieczenie społeczne rolników indywidualnych z powszechnego ubezpieczenia społecznego, powołując do jego obsługi odrębną instytucję, jaką jest Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego. Odciążono też ubezpieczenie emerytalno-rentowe od funkcji ekonomicznych, rezygnując z uzależnienia powstania prawa do emerytury lub renty od przekazania gospodarstwa rolnego i wymierzania kwoty świadczenia na podstawie wartości dostarczonych produktów na rynek. Tym sposobem system ubezpieczenia społecznego rolników zbliżono do modelu występującego w powszechnych ubezpieczeniach społecznych [Hołubiczki 2000, s. 8]. Jednak ze względu na specyfikę produkcji rolniczej i stosunków wiejskich nie może on być wierną kopią tego drugiego [Pszczółkowska 2000, ss. 5 i dalsze].

Ustawa o ubezpieczeniach społecznych rolników była właściwą odpowiedzią na wdrażane do praktyki w tamtym czasie w Polsce reguły gospodarki rynkowej, czego skutkiem było pogorszenie wielu korzystnych dla społeczności rolniczej warunków, w tym dostępu do tanich kredytów, zmniejszenia dotacji do produkcji, a przede wszystkim utraty gwarancji zbytu wytworzonych towarów [Wawrzyniak i Wojtasiak 2005, s. 11–13].

Według Ostrowskiego [2002], system ubezpieczenia społecznego odwołujący się do zasad egalitaryzmu społecznego i zakładający opłacanie składki w równej wysokości i wyrównanych kwot świadczeń emerytalno-rentowych, był uzasadniony w pierwszym okresie funkcjonowania gospodarki rynkowej. Jednak z czasem struktura społeczno-ekonomiczna wsi oraz rolnictwa uległa dywersyfikacji i wyłoniły się w niej gospodarstwa o wyraźnie rynkowym charakterze [s. 38]. Utrzymywanie więc dalej systemu opartego w głównej mierze na dotacjach budżetowych państwa traci uzasadnienie w odniesieniu do części rolników prowadzących gospodarstwa rolne o większej powierzchni. Do jego głównych wad można też zaliczyć brak wrażliwości na zasoby potencjału produkcyjnego gospodarstw rolnych i warunki bytowe rodzin rolniczych oraz „nieszczelność”, powodującą do niego dostęp osób spoza rolnictwa [Kaczmarek 2009, s. 11].

Wymienione mankamenty legły u podstaw czynności zmierzających do zreformowania rolniczego systemu emerytalno-rentowego. Jednym z kolejnych działań była przeprowadzona w kwietniu 2009 roku nowelizacja przepisów ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników [Ustawa... 2009]. Jej istotę z ekonomicznego punktu widzenia stanowi mechanizm różnicowania i podwyższenia (w stosunku do ubezpieczonych prowadzących gospodarstwa rolne o większej powierzchni) składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe rolników. Zachodzi więc potrzeba podjęcia badań w celu określenia ekonomicznej zasadności podjętych działań, a także dokonania oceny efektów finansowych wprowadzonych zmian do systemu ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników.

Celem badań było więc przeprowadzenie oceny podejmowanych w ostatnim czasie działań, zmierzających do zmniejszenia stopnia finansowania systemu ubezpieczeń emerytalno-rentowych przez budżet państwa. Do szczegółowych celów przeprowadzanych analiz należy zaliczyć zbadanie efektów

uszczelniania systemu emerytalno-rentowego rolników podjętego w 2004 roku, określenie skutków finansowych zmian wprowadzonych w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników w kwietniu 2009 roku oraz zbadanie możliwości uzyskania wyższych wpływów funduszu emerytalno-rentowego ze składek płaconych przez rolników. Niejako niezależnym celem przeprowadzonych badań było dokonanie oceny poprawności skali stosowanej do wymiaru składek w znowelizowanym systemie ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników.

MATERIAŁY I METODA

Badania przeprowadzono na podstawie danych udostępnianych przez Centralę KRUS w Warszawie (sprawozdań finansowych, kwartalnych informacji statystycznych), roczników statystycznych GUS w Warszawie i aktów prawnych. Przeprowadzone analizy odnoszą się do lat 2002–2008. Obejmują więc ostatni okres funkcjonowania ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, uchwalonej przez Sejm RP w 1990 roku.

Badania zostały ograniczone do głównego filaru rolniczego ubezpieczenia społecznego, jakim jest ubezpieczenie emerytalno-rentowe. Szczegółowym analizom poddano wpływy i wydatki funduszu emerytalnego rolników, zasady wymiaru i wysokość obciążenia ubezpieczonych składkami oraz skutki wprowadzonych w IV kwartale 2009 roku rozwiązań na bilans wpływów i wydatków funduszu emerytalnego rolników. W końcowej części opracowania zbadano możliwości podwyższenia składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe oraz potencjalne skutki wprowadzenia takich rozwiązań dla finansów systemu emerytalno-rentowego rolników.

W analizach zastosowano przedziały obszarowe wykorzystywane przez KRUS do wymiaru nowo wprowadzonych kwot składki. Strukturę zbiorowości ubezpieczonych prowadzących działalność pozarolniczą wyszacowano, posługując się wskaźnikami struktury obliczonymi dla gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Wpływy i wydatki funduszu emerytalno-rentowego analizowano w układzie czasowym i rodzajowym. Kwoty składek poprzednio i obecnie stosowanych, a także proponowanych analizowano według powierzchni przeliczeniowej użytków rolnych w klasach stosowanych przy obliczaniu dodatkowej składki emerytalnej.

W części opracowania poświęconego możliwości podwyższenia kwot składki na ubezpieczenia emerytalno-rentowe zaproponowano dwa warianty rozwiązań. W pierwszym kwoty składki dodatkowej „rozciągnięto w dół” do gospodarstw występujących w przedziale powierzchni 5–10 ha, redukując jednocześnie proporcjonalnie stopy składki w stosunku do kwot nałożonych ostatnio na gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych większej niż 50 ha. W wariantcie

² Należy jednak podkreślić, że uwzględnione w analizach wyższe kwoty składek nie są propozycjami obciążenia rolników podwyższonymi składkami. Ich uwzględnienie w analizie ma tylko umożliwić ukazanie wpływu podwyższonych kwot składek na budżet funduszu emerytalnego rolników.

drugim tak ustalone kwoty składki podwojono, obejmując nimi gospodarstwa o powierzchni większej niż 2 ha użytków rolnych². Uzyskane wyniki zaprezentowano przy użyciu wskaźników nasilenia, struktury i dynamiki.

ISTOTA DOSTOSOWAŃ PRZEPISÓW PRAWNYCH USTAWY O UBEZPIECZENIU SPOŁECZNYM ROLNIKÓW

Zakres dostosowań systemu ubezpieczenia społecznego rolników został przedstawiony przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi w maju 2008 roku w *Założeniach do ustawy o systemie ubezpieczenia społecznego w rolnictwie i rybołówstwie* [s. 2–3]. Za wymagające zmian uznano zasady ustalania wymiaru składek, zakres podmiotowy ubezpieczenia, zasady ustalania prawa i wysokości świadczeń z ubezpieczenia, zasady organizacji i finansowania systemu oraz status i organizację instytucji wdrażającej to ubezpieczenie do praktyki.

Dokument opracowano przy założeniu, że nierównomierne obciążenie składką dochodów z produkcji rolniczej przemawia za jej zróżnicowaniem, przy czym dotacja z budżetu państwa powinna być kierowana głównie do ubezpieczonych osiągających niskie dochody. Ponadto założono, że składka docelowo powinna być naliczana na podstawie rzeczywistych dochodów uzyskiwanych z działalności rolniczej. Zaznaczono jednak, że spowoduje to konieczność prowadzenia przez rolników w gospodarstwach rolnych rachunkowości. Na najbliższą przyszłość zaproponowano więc dwa możliwe do wdrożenia warianty wymiaru składek. Pierwszy zakładał ustalanie jej wysokości na podstawie obszaru gospodarstwa, a drugi – na podstawie standardowej nadwyżki bezpośredniej (SNB).

W pierwszym wariantcie podstawą obliczenia składki miała pozostać emerytura podstawowa (w wysokości 30% na kwartał), przy czym zaproponowano trzy progi obszarowe wzrostu jej wysokości na kontinuum skali obszarowej: osoby prowadzące gospodarstwa rolne o powierzchni do 50 ha miały płacić składkę na dotychczasowym poziomie, czyli 10% kwoty najniższej miesięcznej emerytury, osoby prowadzące gospodarstwa o powierzchni 50–100 ha miały płacić składkę w kwocie 15% najniższej emerytury, a powyżej 100 ha – 20% kwoty najniższej emerytury. Dla osób prowadzących działalność rolniczą i pozarolniczą w gospodarstwach o powierzchni powyżej 100 ha składka miała wynosić dwukrotnie zaproponowanej kwoty, tj. 40% najniższej emerytury.

W drugim wariantcie podstawą obliczenia dochodów miały być współczynniki SNB. Składka na ubezpieczenie emerytalno-rentowe miała składać się z dwóch części – składki podstawowej wymierzonej od osoby i składki dodatkowej. Ta druga miała być opłacana dobrowolnie przez ubezpieczonych z gospodarstw mieszczących się w klasie ekonomicznej 6–16 ESU, a obowiązkowo z gospodarstw o sile ekonomicznej powyżej 16 ESU [*Założenia...* 2008, s. 10–12].

W dniu 24 kwietnia 2009 roku Sejm RP przyjął *Ustawę o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników*, która weszła w życie z dniem 1 października 2009 roku. Nowelizacja dotyczyła trzech następujących kwestii: przystosowania systemu ubezpieczenia społecznego rolników od strony formalnej do zasad gospodarki rynkowej (doprecyzowania terminów objęcia ubezpieczeniem społecznym, usta-

nia ubezpieczenia społecznego, określenia obowiązku opłacania i ustania terminów opłacania składki na ubezpieczenie, a także zmiany określania okresów ubezpieczenia emerytalno-rentowego z kwartałów na lata), zasad wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe i określenia wysokości składki na ubezpieczenie wypadkowe, chorobowe i macierzyńskie na czwarty kwartał 2009 roku.

Dla funkcjonowania systemu ubezpieczenia społecznego rolników istotne znaczenie mają nowe zasady wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe. Można przypuszczać, że zapoczątkują one reformy systemu ubezpieczenia społecznego rolników i dostosowania go do zasad gospodarki rynkowej. Ich głównym celem jest zwiększenie udziału rolników osiągających wyższe dochody z działalności rolniczej w finansowaniu świadczeń emerytalno-rentowych. W ustawie wprowadzono bowiem mechanizm zwiększenia obciążenia składką na ubezpieczenie emerytalno-rentowe gospodarstw, których powierzchnia przekracza 50 ha przeliczeniowych użytków rolnych, proporcjonalnie do wzrostu powierzchni. W toku prac przygotowawczych odrzucono więc wariant naliczania składek na podstawie SNB. Wykorzystano jednak ideę dwóch rodzajów składek (podstawowej i dodatkowej) i różnicowania poziomu składek za pomocą tej drugiej ich formy.

Zgodnie ze znowelizowanym artykułem 17 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników składka podstawowa na ubezpieczenie emerytalno-rentowe dla wszystkich ubezpieczonych (rolników i domowników) pozostała nominalnie niezmienną, z tym jednak, że naliczana jest w układzie miesięcznym, a nie jak dotychczas – kwartalnym³ i wynosi 10% kwoty emerytury podstawowej. Dodatkowa składka dla rolników, prowadzących gospodarstwa rolne o areale powyżej 50 ha przeliczeniowych użytków rolnych, jest progresywnie zróżnicowana – rolnicy prowadzący gospodarstwa rolne o powierzchni przeliczeniowej powyżej 50 ha użytków rolnych, ale nie większej niż 100 ha, mają ją wymierzaną miesięcznie w wysokości 12% kwoty emerytury podstawowej, rolnicy z gospodarstw rolnych o obszarze 100–150 ha – w wysokości 24%, ubezpieczeni z gospodarstw o areale 150–300 ha – w wysokości 36%, a z jednostek o powierzchni powyżej 300 ha – w wysokości 48%.

Składka podstawowa za rolników i domowników podlegających ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu, prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, tak jak dotychczas jest naliczana w wymiarze podwójnym, czyli 200% kwoty emerytury podstawowej i zwiększana o składkę dodatkową, według wyżej opisanych zasad.

STRUKTURA UBEZPIECZONYCH A MOŻLIWOŚCI ZWIĘKSZENIA WPŁYWÓW ZE SKŁADEK

Jedną z podstawowych przyczyn problemów z finansowaniem ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce jest rozdrobniona struktura obszaro-

³ System opłacania składek nie uległ jednak zmianie i rolnicy będą je wnosili w układzie kwartalnym.

wa gospodarstw rolnych, utrudniająca wypracowanie wyższych dochodów rolniczych w gospodarstwach rolnych [Przygodzka 2006, s. 204–206]. Z danych Centrali KRUS w Warszawie wynika, że w liczbie 1574,4 tys. ubezpieczonych 84,9% pochodzi z gospodarstw o powierzchni większej niż 1 ha. Jednak tylko 1,4% (19,3 tys. ubezpieczonych) wywodzi się z jednostek o powierzchni większej niż 50 ha UR (tabela 1). Czynniki te w dużym stopniu przesądza o niewydolności finansowej rolnictwa, powodującej niemożność obciążenia rolników z mniejszych gospodarstw wyższymi składkami emerytalno-rentowymi. Jednostki o większej powierzchni i wyższych dochodach, zdolne do opłacania wyższych składek na ubezpieczenia emerytalno-rentowe, nie są bowiem w stanie istotnie wpłynąć na zbilansowanie przychodów i wydatków funduszu emerytalno-rentowego. Sytuacja ta chronicznie skazuje omawiany system ubezpieczenia społecznego rolników na dotowanie go z budżetu państwa. Nie oznacza to jednak konieczności rezygnacji z racjonalizacji wydatków na ubezpieczenie społeczne rolników i dążenia do racjonalizacji poziomu obciążenia składkami emerytalno-rentowymi gospodarstw rolnych o większej powierzchni.

TABELA 1. Struktura ubezpieczonych w KRUS w latach 2003–2008 według powierzchni przeliczeniowej gospodarstw rolnych

Rok	Gospodarstwa o powierzchni przeliczeniowej UR [ha]							Działy specjalne	Ogółem	
	0–1	1–2	2–5	5–10	10–20	20–50	> 50			razem
Liczba gospodarstw [tys.]										
2003	127,0	3010,0	440,6	360,3	215,0	72,5	12,3	1410,6	28,2	1565,8
2008	229,4	293,9	402,5	325,8	208,0	84,0	19,3	1336,5	8,5	1574,4
Struktura całej zbiorowości gospodarstw [%]										
2003	8,1	19,8	28,1	23,0	13,7	4,6	0,8	90,1	1,8	100,0
2008	14,8	18,7	25,6	20,7	13,2	5,5	1,2	84,9	0,5	100,0
Struktura gospodarstw o powierzchni większej niż 1 ha (bez działów specjalnych) [%]										
2003	—	22,0	31,2	25,5	15,2	5,1	0,9	100,0	—	—
2008	—	22,0	30,1	24,4	15,6	6,5	1,4	100,0	—	—

Źródło: Na podstawie *Ubezpieczeni według powierzchni gospodarstw rolnych*. Centrala KRUS, Warszawa (www.krus.gov.pl z dnia 1.10.2009 r.).

Za zjawisko pozytywne, obserwowane w ostatnich pięciu latach, należy uznać zwiększenie liczby gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 50 ha, a także wzrost zbiorowości jednostek prowadzących działalność pozarolniczą opłacających składki emerytalno-rentowe w KRUS (tabela 2). Ci ostatni płacą składki w podwójnej wysokości w stosunku do ubezpieczonych prowadzących głównie działalność rolniczą. Tak więc wzrost ich liczby pozytywnie wpływa na zmniejszenie niedoborów finansowych funduszu emerytalno-rentowego.

W analizowanym okresie wzrastała jednak liczba ubezpieczonych prowadzących gospodarstwa o powierzchni 0–1 ha, co spowodowane było wzrostem populacji pobierających renty strukturalne, a także osób, które podlegały ubezpieczeniu jako rolnicy i zaprzestały prowadzenia działalności rolniczej, nie naby-

TABELA 2. Liczba ubezpieczonych w latach 2003–2008 w KRUS jednocześnie prowadzących działalność pozarolniczą (stan w IV kwartale danego roku)

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
45,8	60,3	67,7	77,0	87,7	95,3	114,8	49,2	61,7	78,9	70,6	68,5	72,8 ^a

^a Rok 2009 – stan w II kwartale.

Źródło: Na podstawie *Liczba osób podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników, którzy jednocześnie prowadzą działalność pozarolniczą w latach 1997–2008 (według stanu na koniec kwartału)*. Centrala KRUS, Warszawa (www.krus.gov.pl z dnia 1.10.2009 r.).

wając prawa do emerytury lub renty z ubezpieczenia emerytalnego, jeżeli podlegały ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez co najmniej 50 kwartałów. Osoby te nie będą znaczącymi płatnikami składek, zresztą tak jak wszyscy rolnicy ubezpieczeni do tej pory w KRUS, a przyznawane im świadczenia emerytalno-rentowe będą w istotny sposób obciążać fundusz emerytalno-rentowy rolników.

W ostatnich latach dynamicznie malała natomiast populacja ubezpieczonych prowadzących działy specjalne. Produkcja specjalistyczna nie należy do opłacalnej w ostatnim czasie. Ponadto trudno ją ulokować na rynku, co skutkuje zmniejszeniem liczby rolników ją podejmujących.

WPŁYWY I WYDATKI FUNDUSZU EMERYTALNO-RENTOWEGO

Według artykułu 75 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników, Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego prowadzi samodzielną gospodarkę finansową. Podstawy finansowe ubezpieczenia i działalności Kasy tworzą 4 fundusze⁴: Fundusz Składowy Ubezpieczenia Społecznego, a także fundusz emerytalno-rentowy, fundusz administracyjny oraz fundusz prewencji i rehabilitacji⁵. Fundusz pierwszy jest osobą prawną, a pozostałe są państwowymi funduszami celowymi. Prezes Kasy w stosunku do funduszu pierwszego pełni funkcję zarządu, a pozostałymi dysponuje. Pierwsze dwa z wymienionych funduszy są źródłem finansowania dwóch rodzajów ubezpieczenia społecznego rolników, tj. ubezpieczenia emerytalno-rentowego oraz ubezpieczenia wypadkowego, chorobowego i macierzyńskiego. Jednak jedynie wypłaty realizowane z tego pierwszego są gwarantowane przez państwo.

Przychodami funduszu emerytalno-rentowego są:

- opłacane przez rolników składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe,
- refundacje (dotacje celowe) ze środków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych na pokrycie wydatków na emerytury i renty z ubezpieczenia społecznego wypłacane łącznie ze świadczeniami z ubezpieczenia emerytalno-rentowego wraz z dodatkami, a także na pokrycie innych wydatków (z art. 25 ust. 2a pkt 1)⁶,

⁴ Artykuł 81a dopuszcza też tworzenie funduszu motywacyjnego w ramach odpisu na fundusz administracyjny, naliczanego z funduszu składowego.

⁵ Po uchwaleniu w 1990 roku ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników przewidywała powołanie też funduszu rezerwowego, tworzonego z nadwyżek funduszy administracyjnego oraz prewencji i rehabilitacji. Nie powołano go jednak, ze względu na brak potrzeby, co spowodowało usunięcie takiej możliwości z przepisów prawnych [Milewska 2002, s. 166].

- dotacja uzupełniająca z budżetu państwa (do świadczeń emerytalno-rentowych),
- dotacja z budżetu państwa przeznaczona na opłacenie składek na ubezpieczenie zdrowotne rolników⁷.

Wydatki funduszu emerytalno-rentowego są przeznaczane m.in. na:

- finansowanie świadczeń z ubezpieczenia emerytalno-rentowego wraz z dodatkami,
- finansowanie świadczeń z innego ubezpieczenia emerytalno-rentowego, łącznie z dodatkami,
- finansowanie świadczeń zleconych KRUS w ramach celowej dotacji budżetowej, takich jak: dodatki dla byłych żołnierzy, górników, świadczenia dla osób deportowanych do pracy przymusowej przez III Rzeszę i ZSRR, świadczenia dla kombatantów (renty i dodatki kombatanckie, ryczałty energetyczne, zasiłki pogrzebowe po kombatantach),
- ubezpieczenia zdrowotne rolników, domowników i innych osób,
- zasiłki pogrzebowe,
- odpisy na fundusz administracyjny.

Instrumentem planowania, a zarazem gospodarowania środkami finansowymi wymienionych funduszy jest roczny plan finansowy sporządzany na dany rok budżetowy oraz ujmujący przychody, wydatki, a także stan początkowy i końcowy funduszy [*Rozporządzenie...* 2005].

Składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe przed ostatnią nowelizacją ustawy były wymierzane i opłacane w ujęciu kwartalnym w kwocie 204 zł kwartalnie. Obecnie wymierzane są w ujęciu miesięcznym, a opłacane jak dawniej – kwartalnie. Kwota składki przed zmianami przepisów stanowiła 30% emerytury podstawowej z ostatniego miesiąca poprzedniego kwartału, obecnie zaś stanowi 10% tej samej podstawy.

W wyniku zmian przepisów prawnych wyróżniono dwa rodzaje składek – podstawową i dodatkową. Ta pierwsza wymierzana jest na takim samym poziomie jak wcześniej, tzn. w kwocie 68 zł miesięcznie (204 zł kwartalnie). Kwoty składek dodatkowych rosną natomiast progresywnie z poziomu 12% tzw. emerytury podstawowej w gospodarstwach o powierzchni przeliczeniowej 50–100 ha do 48% tej emerytury w gospodarstwach o areale przeliczeniowym powyżej 300 ha użytków rolnych.

Przychody Funduszu Emerytalno-Rentowego (FER) w latach 2002–2008 kształtowały się w granicach 15,9–16,4 mld zł, rozchody zaś wzrosły z 15,4 mld zł w 2007 roku do 16,8 mld zł w 2008 roku. Obie strony bilansu w analizowanym okresie generalnie się równoważyły, co było warunkowane sposobem opracowywania założeń finansowych tego funduszu⁸

⁶ Są to dotacje na wypłatę świadczeń dla osób deportowanych do pracy przymusowej przez III Rzeszę i ZSRR, kombatantów oraz dodatków dla byłych żołnierzy i górników.

⁷ Fundusz może być też tworzony z odsetek i zwrotów świadczeń, określonych w § 8 ust. 2 pkt 2–6 rozporządzenia z dnia 31 marca 2005 roku w sprawie sposobu prowadzenia gospodarki finansowej KRUS.

⁸ Dotacje i subwencje budżetowe na zadania realizowane przez KRUS określane są w ustawie budżetowej. Szczegółowy plan rzeczowo-finansowy jest sporządzany w trybie stosowanym w trakcie opracowywania ustawy budżetowej. Gwarantuje to pewność i stabilności wypłat zarówno

W analizie wpływów i wydatków FER ważna jest jednak struktura przychodów, a więc źródeł finansowania wydatków. Generalnie można je podzielić na dotacje budżetowe, przychody własne oraz inne przychody. W latach 2002–2007 ta pierwsza grupa stanowiła 91,9–93,8%, a druga 5,9–7,6% (tabela 3). Inne przychody nie miały większego znaczenia w strukturze źródeł wpływów. Tak więc głównym źródłem finansowania wydatków analizowanego funduszu są dotacje budżetowe państwa.

TABELA 3. Dotacje budżetowe i struktura przychodów oraz rozchodów FER w latach 2002–2008

Wyszczególnienie	Struktura przychodów i rozchodów FER [%]						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dotacje budżetowe [mld zł]	15,9	15,5	15,7	15,4	15,0	15,9	15,8
Procent budżetu państwa	8,7	8,2	7,9	7,4	6,7	6,1	5,1
I. Przychody	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Dotacje budżetowe:	93,8	93,2	92,8	92,6	92,1	92,1	91,9
uzupełniająca	80,2	79,3	78,4	77,7	79,1	80,9	74,8
celowe	4,7	4,9	4,8	4,8	4,7	0	0
na ubezpieczenie zdrowotne	8,9	9,0	9,6	10,0	8,4	11,2	17,0
Przychody własne (przypis):	6,2	6,6	7,1	7,0	7,6	7,9	7,8
składki	5,9	6,4	6,8	6,8	7,5	7,5	7,6
inne przychody własne	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3
Inne przychody	—	0,1	0,2	0,4	0,2	0,2	0,3
II. Rozchody	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Transfery na rzecz ludności	86,1	88,6	88,1	87,7	89,1	86,0	81,2
emerytury i renty	81,7	83,8	83,4	82,9	82,6	83,9	79,1
pozostałe świadczenia	4,4	4,7	4,7	4,8	6,4	2,0	2,0
Wydatki bieżące	2,3	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4	2,3
podpis na fund. administracyjny	2,1	2,2	2,2	2,3	2,3	2,4	2,3
koszty obsługi świadczeń zleconych do wypłaty	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	—	—
Składka na ubezpieczenie zdrowotne	8,9	9,0	9,6	9,9	8,5	11,5	16,4
Pozostałe wydatki	—	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: Na podstawie sprawozdań finansowych Centrali KRUS w Warszawie *Rozliczenie planu wydatków za lata 2003–2008*. Centrala KRUS, Warszawa (www.krus.gov.pl z dnia 1.10.2009 r.).

Jak już wspomniano w grupie dotacji budżetowych można wyodrębnić: dotację uzupełniającą na wypłatę świadczeń emerytalno-rentowych, dotację celową na wypłatę innych świadczeń oraz dotację na ubezpieczenia zdrowotne. Największe znaczenie w tej pierwszej kategorii miała dotacja do świadczeń emerytalno-rentowych, mniejszą, ale istotną rolę odgrywała zaś dotacja do ubezpieczeń zdrowotnych rolników. Dotacja celowa nie miała większego znaczenia, a od 2007 roku nie jest wykazywana w sprawozdaniach finansowych. Obecnie

świadczeń emerytalno-rentowych, jak i realizację innych zleconych zadań pozaubezpieczeniowych, nieprzewidzianych w ustawie [*Rozporządzenie...* 2005, §2 i 3].

w sprawozdaniach finansowych wykazywana jest jedna dotacja o nazwie „dotacja z budżetu państwa”.

Badania pokazują, że w kolejnych latach okresu 2002–2007 dotacje budżetowe nieznacznie malały. W ostatnim roku analizy jednak nieznacznie wzrosły. Było to spowodowane wzrostem dotacji do ubezpieczenia zdrowotnego, która w 2008 roku osiągnęła poziom 17,0% wszystkich przychodów. Należy zauważyć, że dotacja uzupełniająca (z której do 2006 roku finansowano świadczenia emerytalno-rentowe) w kolejnych latach ulegała obniżeniu, co było związane z utrzymaniem w ryzach wypłat na emerytury i renty oraz zmniejszeniem wypłat na pozostałe świadczenia (w tym głównie na zasiłki pogrzebowe).

Za zjawisko wielce pozytywne należy jednak uznać znaczący spadek dotacji budżetowych na zadania realizowane przez KRUS w latach 1999–2008. Ich poziom zmniejszył się w analizowanym czasie z 9,6 do 5,1%.

Przychody własne, a w tym składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe, zasilały fundusz tylko w granicach 5,9–7,6%. Poziom ten wskazuje, że ubezpieczenie emerytalno-rentowe ma charakter środka zaopatrzeniowego, a nie – jak nazwa wskazuje – środka ubezpieczeniowego polityki społecznej. Wynika to z redystrybucyjnej funkcji budżetu państwa w kształtowaniu dochodów ludności rolniczej, uwarunkowanej koniecznością zabezpieczenia godziwych warunków życia ludności rolniczej, w tym ludności w starszym wieku, a także niskiego poziomu składek na analizowane ubezpieczenie społeczne [Przygodzka 2002, s. 156–157]. Świadczenia emerytalno-rentowe są więc środkiem kształtowania, ze względu na wielopokoleniowy charakter rodzin rolniczych, sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych.

Udziały składek w finansowaniu wypłat funduszu emerytalno-rentowego odgrywają znacznie mniejszą rolę niż zakładana w drugiej połowie lat siedemdziesiątych XX wieku, kiedy to przyjęto, że rolnicy będą partycypować w finansowaniu świadczeń na poziomie 1/3 jego wydatków⁹.

Rozchody funduszu emerytalno-rentowego można podzielić na 3 główne grupy: transfery na rzecz ludności, wydatki bieżące (o charakterze administracyjnym), składki na ubezpieczenia zdrowotne, oraz pozostałe wydatki. Największą część wydatków kierowana jest do ludności (81,2–88,6%), w tym na świadczenia emerytalno-rentowe i świadczenia pozostałe. Jak już wcześniej wspomniano, od dwóch lat rośnie poziom wydatków na ubezpieczenia zdrowotne. W latach 2002–2008 wzrosły one w strukturze wydatków z 8,9 do 16,4%, a ich poziom w 2008 roku był wyższy o 89,4% niż w 2002 roku. Należy więc też liczyć się z sytuacją, że obciążenie funduszu tymi wydatkami w kolejnych latach także będzie rosnąć, gdyż w Polsce nie zostały rozwiązane problemy funkcjonowania służby zdrowia.

Pozytywnym zjawiskiem była likwidacja w 2006 roku w grupie wydatków bieżących „kosztów obsługi świadczeń zleconych do wypłaty”. Koszty te od 2007 roku finansowane są z funduszu administracyjnego.

⁹ Takie założenie legło u podstaw ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym rolników, a w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników z 1982 roku było wyrażone *expressis verbis*.

Jeżeli chodzi o dynamikę przychodów i rozchodów analizowanego funduszu, to należy zwrócić uwagę na to, że w latach 2002–2008 stopniowo rosły przychody własne, w tym ze składek emerytalno-rentowych. Ich poziom w 2008 roku był o 26,0% wyższy niż w pierwszym roku badań. Dynamicznie wzrastały też inne przychody, aczkolwiek ich znaczenie we wpływach funduszu nie było istotne.

Odnotować należy, że w grupie rozchodów, po znacznym wzroście w 2006 roku, dynamicznie malały transfery na świadczenia pozostałe, a głównie na zasiłki pogrzebowe. Tendencję rosnącą wykazywały jednak wydatki bieżące, a w szczególności odpisy na fundusz administracyjny.

Uogólniając, można twierdzić, że wydatki, które nie zależą od uwarunkowań zewnętrznych, jak na przykład dotyczące kosztów utrzymania ubezpieczenia zdrowotnego, były w ostatnim czasie trzymane w ryzach przez zarządzających funduszem emerytalno-rentowym i wykazywały nawet tendencję malejącą. System ubezpieczenia emerytalno-rentowego nie jest więc kreatorem dodatkowego obciążenia budżetu państwa. W ujęciu względnym jego znaczenie relatywnie istotnie maleje. Powstaje więc pytanie, jak wprowadzone ostatnio do systemu ubezpieczenia emerytalno-rentowego zmiany przyczynią się do zmniejszenia dotowania przysługujących z niego rolnikom świadczeń.

KWOTY SKŁADEK A OBSZAR GOSPODARSTW ROLNYCH

Efektom wprowadzonych zmian w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników jest większe obciążenie gospodarstw rolnych składkami emerytalno-rentowymi. Należy jednak zauważyć, że w gospodarstwach o powierzchni do 50 ha użytków rolnych obciążenie to kształtuje się na tym samym poziomie, gdyż składki wymierzane są w dotychczasowej wysokości 816 zł rocznie (tabela 4). Natomiast obciążenie gospodarstw rolnych składkami dodatkowymi wzrasta z 1795 zł rocznie w przedziale 50–100 ha przeliczeniowych użytków rolnych do 4733 zł w grupie gospodarstw o powierzchni większej niż 300 ha. Stanowią one w tych przedziałach od 54,5 do 82,8% składek razem wziętych. Obciążenie nimi wzrosło zaś w stosunku do poprzednio wymierzanego od 120 do 480%. Tak więc wymiar składek dla większych gospodarstw rolnych nabrał istotnego znaczenia. Uwzględniając więc ich znaczenie w ogólnym obciążeniu gospodarstw rolnych składkami, należałoby je uznać nie za dodatkowe, ale za podstawowe.

Obciążenie gospodarstw rolnych składkami na ubezpieczenie emerytalno-rentowe maleje jednak wraz ze zwiększaniem się powierzchni użytków rolnych w przeliczeniu na jeden ich hektar. Jego kwota w gospodarstwach rolnych o powierzchni 1 ha wynosi 816 zł i zmniejsza się do 9,5 zł w jednostkach o obszarze 500 ha. Może więc być ono dokuczliwe w najmniejszych gospodarstwach rolnych, a nie będzie zapewne w jednostkach większych – o areale 50 ha użytków rolnych i więcej, na co wcześniej zwracali uwagę Przygodzka [2006, s. 204 i dalsze] i Daszewski [2006, s. 56].

TABELA 4. Obciążenie gospodarstw rolnych składkami na ubezpieczenie emerytalno rentowe w Polsce

Wyszczególnienie składek	Powierzchnia przeliczeniowa użytków rolnych [ha]									
	1,01	50,00	50,01	100,00	100,01	150,00	150,01	300,00	300,01	500,00
Kwota podstawowa [zł]	816	816	816	816	816	816	816	816	816	816
Kwota dodatkowa w zł	—	—	979	979	1958	1958	2938	2938	3917	3917
Razem [zł]	816	816	1795	1795	2774	2774	3754	3754	4733	4733
Wzrost [%]	0,0	0,0	120,0	120,0	240,0	240,0	360,0	360,0	480,0	480,0
Procent składek dodatkowych w kwocie całej składki	0	0	54,5	54,5	70,6	70,6	78,3	78,3	82,8	82,8
Dotychczasowa kwota składki na 1 ha	816,0	16,3	16,0	8,2	8,1	5,4	5,4	2,7	2,7	1,6
Obecna kwota składki na 1 ha	816,0	16,3	35,2	18,0	27,5	18,5	24,9	12,5	15,7	9,5

Źródło: Na podstawie *Ustawy...* [1990].

Badania potwierdzają też relatywnie niski poziom obciążenia składkami gospodarstw rolnych o większej powierzchni przed nowelizacją ustawy. W gospodarstwach największych (uwzględnionych w analizie) składka z działalności rolniczej na 1 ha użytków rolnych kształtowała się na poziomie 1,6 zł rocznie.

SKUTKI WPROWADZONYCH ZMIAN DLA ZBILANSOWANIA WPŁYWÓW I WYDATKÓW FUNDUSZU EMERYTALNEGO ROLNIKÓW

Nowelizacja ustawy o ubezpieczeniu społecznym z kwietnia 2009 roku zakłada wzrost stawek dla ubezpieczonych z gospodarstw o powierzchni większej niż 50 ha przeliczeniowych użytków rolnych przez wprowadzenie składek dodatkowych w granicach 12–48% emerytury podstawowej. W zaistniałej sytuacji ważne jest więc pytanie o skutki finansowe wprowadzonych zmian do ustawy o ubezpieczeniu emerytalno-rentowym rolników. Biorąc pod uwagę liczbę i strukturę liczby ubezpieczonych, a także kwoty obowiązujących do tej pory składek, wpływy funduszu emerytalno-rentowego można szacować na poziomie 1,341 mld zł rocznie, w tym 1,2 mld zł od osób prowadzących działalność rolniczą i 0,112 mld zł od osób prowadzących działalność pozarolniczą (tabela 5). Po uwzględnieniu nowych kwot stawek na analizowane ubezpieczenie społeczne wpływy funduszu emerytalno-rentowego wzrastają do kwoty 1,374, czyli tylko o 33,4 mln zł. Uzyskany efekt finansowy należy uznać za nieistotny w bilansie wpływów i wydatków funduszu emerytalno-rentowego. Jeżeli uwzględnić zwiększone koszty administracyjne naliczenia składek, to należy stwierdzić, iż wprowadzone zmiany nie mają uzasadnienia ekonomicznego.

Analiza pokazuje też, że składki w ujęciu rocznym rosną w gospodarstwach o powierzchni 50–100 ha o 972 zł, a w jednostkach o największej powierzchni (powyżej 300 ha) o 3888 zł. W układzie miesięcznym dają to kwoty rzędu od 81 do 324 zł. Rolnicy z gospodarstw największych będą płacić roczne składki z działalności rolniczej w kwocie 3916,8 zł, a z działalności pozarolniczej – w kwocie 5520 zł.

Istotną kwestią jest ocena dotychczasowego i obecnego poziomu kwot składki emerytalnej. Okazuje się, że po przeliczeniu kwot składki na 1 ha przeliczeniowy użytków rolnych jej poziom jest najwyższy w gospodarstwach najmniejszych (o obszarze 0–1 ha) i w gospodarstwach prowadzących działy specjalne oraz może przekraczać wartość produkcji rolniczej¹⁰. Gdyby jednak do porównań przyjąć poziom dochodu określanego przez GUS, wynoszącego w 2008 roku 2056 zł na 1 ha przeliczeniowy użytków rolnych, to kwota składki w gospodarstwach o powierzchni 1 ha użytków rolnych będzie stanowić 39,7%¹¹. Udział wydatków na opłacenie składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w dochodzie rolniczym w gospodarstwach o małej powierzchni jest więc duży i stanowi znaczącą pozycję w budżecie gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego.

Należy jednak zauważyć, że poziom składki w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych maleje wraz ze zwiększaniem się obszaru użytków rolnych do poziomu 1,6 zł na 1 ha użytków rolnych w przypadku działalności rolniczej prowadzonej w gospodarstwach rolnych o areale 500 ha i 3,3 zł na 1 ha w przypadku działalności pozarolniczej w tych samych gospodarstwach. Według aktualnie obowiązujących przepisów ustawy, poziom składki w pierwszym przypadku obniża się do wartości 9,4 zł na 1 ha, a w drugim – do 11,0 zł na 1 ha. W gospodarstwach rolnych o powierzchni większej niż 30 ha wysokość składki emerytalno-rentowej nie jest więc wysoka.

W celu zbadania ewentualnej możliwości podniesienia kwot składki emerytalno-rentowej, po uwzględnieniu przedstawionych wyżej wyników badań, przeanalizowano dwa warianty zwiększenia wysokości składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe. W pierwszym z nich stopy stawki dodatkowej pociągnięto „w dół” z poziomu 12% emerytury podstawowej w grupie 51–100 ha użytków rolnych do poziomu 1,5% wymiaru emerytury podstawowej w przedziale użytków rolnych 5–10 ha – rolnicy z gospodarstw o mniejszej powierzchni niż 5 ha płaciliby składkę w dotychczasowej wysokości (tabela 6). Zaproponowane „rozciągnięcie” wyższych kwot stawek na mniejsze obszarowo gospodarstwa rolne ma więc charakter regresywny. Poziom stawek w tak skonstruowanej skali ma jednak charakter progresywny – kwoty stawek dodatkowych rosną do wysokości składki dodatkowej w przedziale 51–100 ha (do poziomu zaproponowanego w ustawie z kwietnia 2009 roku).

¹⁰ W przypadku uprawy żyta, przy obecnych cenach wartość produkcji tego gatunku z 1 ha, należy szacować na kwotę 600 zł (30 dt × 30 zł), a w przypadku uprawy pszenicy na kwotę 2000 zł (40 dt × 50 zł). Przyjęte plony i ceny są wyższe od ustalonych przez GUS [*Rocznik statystyczny...* 2007, s. 264].

¹² Prezes GUS określa poziom dochodu rolniczego z 1 ha użytków rolnych w 2008 roku na poziomie 2056 zł [*Obwieszczenie Prezesa...* 2008].

TABELA 5. Kalkulacja zwiększonych wpływów spowodowanych nowelizacją przepisów *Ustawy...* [1990]

Wyszczególnienie	Działy specjalne	Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych [ha]	
		0-1	1-50
Wpływy ze składek od prowadzących działalność rolniczą według dotychczas obowiązujących reguł			
Liczba ubezpieczonych	8137	219 452	1 259 868
Struktura ubezpieczonych	0,5	14,6	83,7
Kwota składki [zł]	816	816	816
Wpływy [tys. zł]	6639,6	179 072	1 028 052,3
Wpływy ze składek od prowadzących działalność pozarolniczą według dotychczas obowiązujących reguł			
Liczba ubezpieczonych	370	9984	57 320
Kwota składki [zł]	1632	1632	1632
Wpływy [tys. zł]	604,2	16 294,5	93 546,2
Wpływy ze składek według dotychczas obowiązujących reguł – razem			
Liczba ubezpieczonych	8507	229 436	1 317 188
Kwota składki [zł]	x	x	x
Wpływy [tys. zł]	7243,8	195 367,0	1 121 598,5
Wpływy ze składek od prowadzących działalność rolniczą według obecnie obowiązujących reguł			
Liczba ubezpieczonych	8137	219 452	1 259 868
Kwota składki [zł]	816	816	816
Wpływy [tys. zł]	6639,6	179 072,5	1 028 052,3
Wpływy ze składek od prowadzących działalność pozarolniczą według obecnie obowiązujących reguł			
Liczba ubezpieczonych	370	9984	57320
Kwota składki [zł]	1632	1632	1632
Wpływy [tys. zł]	604,2	16 294,5	93 546,2
Wpływy ze składek według obecnie obowiązujących reguł – razem			
Liczba ubezpieczonych	8507	229 436	1 317 188
Kwota składki [zł]	x	x	x
Wpływy [tys. zł]	7243,8	195 367,0	1 121 598,5
Porównanie			
Różnica składki na 1 rok	-	-	-
Miesięczna różnica składek	-	-	-
Składka na 1 ha przed zmianami ustawy			
Z działalności rolniczej	816	816	408,0-16,3
Z działalności pozarolniczej	1632	1632	816-32,6
Składka na 1 ha po zmianach ustawy			
Z działalności rolniczej	816	816	408-16,3
Z działalności pozarolniczej	1632	1632	816-32,6
Wzrost obciążenia składką			
Z działalności rolniczej	-	-	-
Z działalności pozarolniczej	-	-	-

Źródło: Na podstawie *Ustawy...* [1990].

Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych w ha				Razem
50–100	100–150	150–300	> 300	
Wpływy ze składek od prowadzących działalność rolniczą według dotychczas obowiązujących reguł				
11 515	2084	2080	2745	1 505 881
0,8	0,1	0,1	0,2	100,0
816	816	816	816	816
9396,3	1700,7	1697,6	2240,0	1 228 799,0
Wpływy ze składek od prowadzących działalność pozarolniczą według dotychczas obowiązujących reguł				
524	95	95	125	68 513
1632	1632	1632	1632	x
855,0	154,8	154,5	203,8	111 813,2
Wpływy ze składek według dotychczas obowiązujących reguł – razem				
12 039	2179	2175	2870	1 574 394
x	x	x	x	x
1 028 052,3	1854,4	1852,0	2443,8	1 340 612,1
Wpływy ze składek od prowadzących działalność rolniczą według obecnie obowiązujących reguł				
11 515	2084	2080	2745	1 505 81
979,2	1958,4	2937,6	3916,8	x
20 589,0	5 752,3	7 763,9	12 913,0	1 260 780,6
Wpływy ze składek od prowadzących działalność pozarolniczą według obecnie obowiązujących reguł				
524	95	95	125	68513
2604	3567	4548	5520	x
1364,2	339,1	430,5	689,4	113 270,2
Wpływy ze składek według obecnie obowiązujących reguł – razem				
12039	2179	2175	2870	1 574 394
x	x	x	x	x
21 953,2	6091,4	8194,3	13 602,4	1 374 050,8
Porównanie				
972	1944	2916	3888	x
81	162	243	324	x
Składka na 1 ha przed zmianami ustawy				
8,2	5,4	2,7	1,6	x
16,3	10,9	5,4	3,3	x
Składka na 1 ha po zmianach ustawy				
17,9	18,4	12,4	9,4	x
26,0	23,8	15,2	11,0	x
Wzrost obciążenia składką				
119,1	238,2	357,4	476,5	x
59,6	119,1	178,7	238,2	x

TABELA 6. Kwoty składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe – poziom dotychczasowy, poziom po zmianach i poziom proponowany

Wyszczególnienie	Działy specjalne	Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych [ha]			
		0-1	1-2	2-5	
Kwoty składki w ujęciu rocznym					
Przed zmianami	– działalność rolnicza	816	816	816	816
	– działalność pozarolnicza	1632	1632	1632	1632
Po zmianach	– działalność rolnicza	816	816	816	816
	– działalność pozarolnicza	1632	1632	1632	1632
Wariant I	– działalność rolnicza	816	816	816	816
	– działalność pozarolnicza	1632	1632	1632	1632
Wariant II	– działalność rolnicza	816	816	816	938
Wariant II	– działalność pozarolnicza	1632	1632	1632	1754
Wzrost kwot składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w ujęciu rocznym					
W wyniku zmian ustawy		x	x	x	x
Propozycja zmian	– wariant I	x	x	x	x
	– wariant II	x	x	x	122,0
Stopa wzrostu składki w ujęciu rocznym					
Po zmianach	– działalność rolnicza	0	0	0	0
	– działalność pozarolnicza	0	0	0	0
Wariant I	– działalność rolnicza	0	0	0	0
	– działalność pozarolnicza	0	0	0	0
Wariant II	– działalność rolnicza	0	0	0	15,0
	– działalność pozarolnicza	0	0	0	7,5
Składka na 1 ha w ujęciu rocznym					
Dotychczas	– działalność rolnicza	816,0	816,0	408,0	163,2
	– działalność pozarolnicza	1632,0	1632,0	816,0	326,4
Po zmianach	– działalność rolnicza	816,0	816,0	408,0	163,2
	– działalność pozarolnicza	1632,0	1632,0	816,0	326,4
Wariant I	– działalność rolnicza	816,0	816,0	408,0	163,2
	– działalność pozarolnicza	1632,0	1632,0	816,0	326,4
Wariant II	– działalność rolnicza	1165,7	816,0	408,0	187,6
	– działalność pozarolnicza	2331,4	1632,0	816,0	350,8

Źródło: Na podstawie przepisów *Ustawy...* [1990].

Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych [ha]								
5-10	10-15	15-20	20-30	30-50	50-100	100-150	150-300	> 300
Kwoty składki w ujęciu rocznym								
816	816	816	816	816	816	816	816	816
1632	1632	1632	1632	1632	1632	1632	1632	1632
816	816	816	816	816	1788	2760	3732	4704
1632	1632	1632	1632	1632	2604	3576	4548	5520
938	1061	1224	1428	1632	1788	2760	3732	4704
1754	1877	2040	2244	2448	2604	3576	4548	5520
1061	1306	1632	2040	2448	2760	4704	6648	8592
1877	2122	2448	2856	3264	3576	5520	7464	9408
Wzrost kwot składki na ubezpieczenie emerytalno-rentowe w ujęciu rocznym								
x	x	x	x	x	972,0	1944,0	2916,0	3888,0
122,0	245,0	408,0	612,0	816,0	972,0	1944,0	2916,0	3888,0
245,0	490,0	816,0	1224,0	1632,0	1944,0	3888,0	5832,0	7776,0
Stopa wzrostu składki w ujęciu rocznym								
0	0	0	0	0	119,1	238,2	357,4	476,5
0	0	0	0	0	59,6	119,1	178,7	238,2
15,0	30,0	50,0	75,0	100,0	119,1	238,2	357,4	476,5
7,5	15,0	25,0	37,5	50,0	59,6	119,1	178,7	238,2
30,0	60,0	100,0	150,0	200,0	238,2	476,5	714,7	952,9
15,0	30,0	50,0	75,0	100,0	119,1	238,2	357,4	476,5
Składka na 1 ha w ujęciu rocznym								
81,6	54,4	40,8	27,2	16,3	8,2	5,4	2,7	1,6
163,2	168,8	81,6	54,4	32,6	16,3	10,9	5,4	3,3
81,6	54,4	40,8	27,2	16,3	17,9	18,4	12,4	9,4
163,2	168,8	81,6	54,4	32,6	26,0	23,8	15,2	11,0
93,8	70,7	61,2	47,6	32,6	17,9	18,4	12,4	9,4
175,4	125,1	102,0	74,8	49,0	26,0	23,8	15,2	11,0
106,0	87,1	81,6	68,0	49,0	27,6	31,4	22,2	17,2
187,7	141,5	122,4	95,2	65,3	35,8	36,8	24,9	18,8

Zastosowane podejście pozwoliło uzyskać stopniowy wzrost składek w przedziałach użytków rolnych 30–50 ha z 816 do 1632 zł na 1 osobę ubezpieczoną. W tym wariancie poziom składek w grupach obszarowych powyżej 50 ha użytków rolnych pozostawiono na takim samym poziomie, jak występujący w znowelizowanej ustawie.

W drugim wariancie kalkulacji kwoty składek dodatkowych zwiększono dwukrotnie, przy czym zwiększone obciążenie gospodarstw składkami rozpoczęto od przedziału 2–5 ha.

Efektorem zwiększenia kwot składek jest wzrost obciążenia składkami rolników objętych ubezpieczeniem emerytalno-rentowym: w pierwszym wypadku osób z gospodarstw o powierzchni użytków rolnych powyżej 5 ha, a w drugim – w wyższym wymiarze, z gospodarstw o areale 2 ha i większych. W drugim wariancie roczna kwota składek na 1 ubezpieczonego z działalności rolniczej w gospodarstwach największych wynosiłaby rocznie 8592 zł, a z działalności pozarolniczej – 9408 zł.

Kwoty wzrostu składek nie są wysokie, bo w pierwszym wariancie kształtują się w stosunku rocznym w granicach od 122 zł w grupie obszarowej powierzchni przeliczeniowej 5–10 ha użytków rolnych do 816 zł w przedziale 30–50 ha. W drugim wariancie natomiast – od 122 zł w grupie 2–5 ha do 1632 zł w przedziale 30–50 ha i 7776 zł w przedziale powyżej 300 ha użytków rolnych.

Można uznać, że wzrost składek w pierwszym wariancie kalkulacji nie jest wysoki w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w grupie 5–10 ha. W przedziałach o większym obszarze bezwzględny poziom składek jest wyższy, jednak maleje on wraz ze zwiększaniem się obszaru użytków rolnych.

Zasadniczo inna sytuacja występuje w drugim wariancie kalkulacji. W tym wypadku bezwzględne kwoty składek zarówno na 1 ubezpieczonego, jak i na 1 ha użytków rolnych są znaczne. Dla rolników prowadzących gospodarstwa rolne o powierzchni 5–50 ha użytków rolnych ten uwzględniony w kalkulacji poziom składek może być dokuczliwy, gdyż ich wielkość w przeliczeniu na 1 ha w przedziale 15–20 ha wzrasta dwa razy w stosunku do kwot obciążających gospodarstwa rolne przed zmianami, a w klasie obszaru 30–50 ha – 3 razy. Składka emerytalno-rentowa na 1 ha z działalności rolniczej w gospodarstwach o największej powierzchni jest większa aż 10,6 razy niż ta sprzed zmian, a z działalności pozarolniczej – 5,8 razy. Jednak obciążenie 1 ha użytków rolnych w tych gospodarstwach z działalności rolniczej jest 23,6 razy mniejsze niż w przedziale 1–2 ha, a z działalności pozarolniczej – aż 43,2 razy. Paradoksalnie dla ubezpieczonych z gospodarstw o obszarze większym niż 50 ha obciążenie składkami w rozważanym rozmiarze może nie być tak dokuczliwe, jak z gospodarstw o średnim obszarze.

Powstaje pytanie, jak składki w rozważanych wariantach mogłyby wpłynąć na zbilansowanie wpływów i wydatków funduszu emerytalno-rentowego. Z obliczeń wynika, że podwyższenie składek w wariancie pierwszym spowodowałoby wzrost wpływów o kwotę 194,3 mln zł, a zastosowanie wariantu drugiego spowodowałoby wzrost o 438,0 mln zł (tabela 7). Uzyskane kwoty nie wpłynęłyby znacząco na wzrost przychodów funduszu

emerytalno-rentowego. Przyczyną zaś takiego stanu rzeczy jest rozdrobniona struktura obszarowa gospodarstw rolnych, o czym już wspomniano. Należy jednak zauważyć, że niższe stopy składek, ale „rozciągnięte” na większą liczbę ubezpieczonych, w większym stopniu zwiększają wpływy funduszu niż wysokie stopy oskładkowania, ale adresowane do ubezpieczonych z gospodarstw o największym obszarze – powyżej 50 ha użytków rolnych. Tych ostatnich w 2007 roku było bowiem tylko 19,2 tys.

Uogólniając wyniki przeprowadzonych analiz, należałoby ewentualnie optować za wariantem trzecim zmian, który polegałby na podwyższeniu składek dla rolników z przedziałów 5–50 ha użytków rolnych w skali zaproponowanej w wariantcie pierwszym i podwojeniu obecnie obowiązujących dodatkowych składek dla gospodarstw o obszarze powyżej 50 ha użytków rolnych. Zaproponowany wariant pozwoliłby na wzrost wpływów FER w kwocie 227,9 mln zł.

WNIOSKI

Przeprowadzone badania funkcjonowania rolniczego systemu emerytalno-rentowego pozwalają na wyciągnięcie trojakiemu rodzaju wniosków – ogólnych, szczegółowych i technicznych.

W pierwszej grupie nasuwają się dwa wnioski. Pierwszy dotyczy równego (jednakowego) obciążenia składką wszystkich ubezpieczonych, bez względu na obszar prowadzonego gospodarstwa rolnego (jak dotychczas). Badania pokazują, że składka emerytalno-rentowa w gospodarstwach o największej powierzchni obciążała 1 ha użytków rolnych w stosunku rocznym kwotą mniejszą niż wynosi cena zakupu ogólnopolskiego dziennika lub kefiru użytego w reklamie jednego z produktów przez Bank PKO S.A. Odkładanie zmian poziomu składek przez 20 lat od rozpoczęcia transformacji ustrojowej w Polsce nie ma ekonomicznego, społecznego ani politycznego uzasadnienia. Mało tego, przynosi szkody moralne całej społeczności rolniczej i powstawanie antyrolniczych oraz antywiejskich postaw w niektórych kręgach polskiego społeczeństwa. Nieistotny efekt ekonomiczny uzyskany z podwyższenia kwot składek nie jest argumentem tłumaczącym opóźnione wprowadzenie w życie zmian. Nieliczna grupa użytkowników gospodarstw rolnych i reprezentujące ich środowiska polityczne, kierując się być może wąsko rozumianym interesem ekonomicznym, blokowały konieczne reformy przez dłuższy czas. W efekcie nadużyto dobrego imienia społeczności rolniczej, wykorzystując trudną w istocie sytuację ekonomiczną znacznego odłamu gospodarstw rolnych. Zastosowane w ustawie nowelizującej rozwiązania, mimo pewnych mankamentów, idą więc w dobrym kierunku.

Drugim generalnym wnioskiem jest konstatacja, że obecny system emerytalno-rentowy nie może się obejść bez wsparcia budżetowego i to przybierającego znaczne rozmiary. Rozwiązanie zaistniałego problemu będzie wymagało podejmowania działań długookresowych, o istotnym znaczeniu dla rolnictwa. Powyższa konkluzja nie tylko nie jest opowiedzeniem się przeciwko reformom rolniczego systemu emerytalno-rentowego, lecz wręcz przeciwnie – jest głosem za podjęciem jego daleko idących reform.

TABELA 7. Wpływy ze składek na ubezpieczenie emerytalno-rentowe – poziom dotychczasowy, poziom po zmianach i poziom oczekiwany

Wyszczególnienie	Działy specjalne	Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych [ha]				
		0–50				
		0–1	1–2	2–5	5–10	10–15
Wpływy ze składek od prowadzących działalność rolniczą – wariant I						
Liczba ubezpieczonych	8,1	219,5	281,1	385,0	311,6	136,2
Kwota składki [zł]	816	816	816	816	938	1061
Wpływy [tys. zł]	6,6	179,1	229,4	314,2	292,3	144,5
Wpływy ze składek od prowadzących działalność pozarolniczą – wariant I						
Liczba ubezpieczonych	370	9,9	12,8	17,5	14,2	6,2
Kwota składki [zł]	1632	1632	1632	1632	1754	1877
Wpływy [tys. zł]	0,6	16,3	20,9	28,6	24,9	11,6
Wpływy ze składek razem – wariant I						
Liczba ubezpieczonych	8,5	229,4	293,9	402,5	325,8	142,4
Kwota składki [zł]	x	x	x	x	x	x
Wpływy [tys. zł]	7,2	195,4	250,2	342,7	317,2	156,2
Wpływy ze składek od prowadzących działalność rolniczą – wariant II						
Liczba ubezpieczonych	8,1	219,5	281,1	385,0	311,6	136,2
Kwota składki [zł]	816	816	816	938	1060	1306
Wpływy [tys. zł]	6,6	179,1	229,4	361,1	330,3	177,9
Wpływy ze składek od prowadzących działalność pozarolniczą – wariant II						
Liczba ubezpieczonych	0,4	9,9	12,8	17,5	14,2	6,2
Kwota składki [zł]	1632	1632	1632	1754	1877	2122
Wpływy [tys. zł]	0,6	16,3	20,9	30,7	26,6	13,1
Wpływy ze składek razem – wariant II						
Liczba ubezpieczonych	8,5	229,4	293,9	402,5	325,8	142,4
Kwota składki [zł]	x	x	x	x	x	x
Wpływy [tys. zł]	7,2	195,4	250,2	391,8	357,2	191,1
Różnice wpływów						
W wyniku wprowadzonych zmian	x	x	x	x	x	x
W wyniku wprowadzenia wariantu I	x	x	x	x	39,7	34,9
W wyniku wprowadzenia wariantu II	x	x	x	49,1	79,5	69,8

Źródło: Na podstawie przepisów *Ustawy...* [1990].

Gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych [ha]								Ogółem
0-50		30-50	Razem	50-100	100-150	150-300	> 300	
15-20	20-30							
Wpływy ze składek od prowadzących działalność rolniczą – wariant I								
62,7	54,2	29,1	1259,9	11,5	2,1	2,1	2,8	1 505,9
1224	1428	1632	x	1795	2774	3754	4733	x
76,8	77,4	47,4	1181,9	20,6	5,8	7,8	12,9	1414,6
Wpływy ze składek od prowadzących działalność pozarolniczą – wariant I								
2,9	2,5	1,3	57,3	0,5	0,1	0,1	0,12	6,8
2040	2244	2448	x	2604	3576	4548	5520	x
5,8	5,5	3,2	100,5	1,4	0,3	0,4	0,7	120,3
Wpływy ze składek razem – wariant I								
65,6	56,6	30,4	1317,2	12,0	2,2	2,2	2,9	1574,4
x	x	x	x	x	x	x	x	x
82,6	82,9	50,6	1282,4	22,0	6,1	8,2	1367	1534,9
Wpływy ze składek od prowadzących działalność rolniczą – wariant I								
62,7	54,2	29,1	1259,9	11,5	2,1	2,1	2,8	1 505,9
1632	2040	2448	x	2774	4733	6691	8650	x
102,3	110,5	71,1	1383,0	31,8	9,8	13,8	23,6	1647,7
Wpływy ze składek od prowadzących działalność pozarolniczą – wariant II								
2,9	2,5	1,3	57,3	0,5	0,1	0,1	0,12	6,8
2448	856	3264	x	3590	5549	7507	9466	x
6,9	7,0	4,3	109,7	1,9	0,5	0,7	1,2	130,9
Wpływy ze składek razem – wariant II								
65,6	56,6	30,4	1317,2	12,0	2,2	2,2	2,9	1574,4
x	x	x	x	x	x	x	x	x
109,3	117,6	75,4	1492,7	33,7	10,3	14,5	24,8	1778,6
Różnice wpływów								
x	x	x	x	11,7	4,2	6,3	11,1	33,4
26,7	34,7	24,8	160,8	11,8	4,3	6,4	11,2	194,3
53,5	69,3	49,6	370,8	23,6	8,5	12,8	22,5	438,0

W drugiej grupie – wniosków szczegółowych, należy stwierdzić, że efekty finansowe uzyskane w wyniku nowelizacji ustawy o ubezpieczeniach społecznych są marginalne. Bez podniesienia wysokości składek dla większej liczby ubezpieczonych niż ci z gospodarstw największych nie będzie można uzyskać znacznego zwiększenia wpływów funduszu emerytalno-rentowego. Nawet niewielka skala podwyżek składki dla licznych gospodarstw o średniej powierzchni przynosi bowiem większe skutki finansowe niż znaczne podwyżki dla małej populacji ubezpieczonych.

Skala zastosowanych podwyżek składki emerytalnej w odniesieniu do gospodarstw rolnych o dużej powierzchni wydaje się w ujęciu względnym znaczna. Biorąc jednak pod uwagę podstawę odniesienia – dotychczasowy poziom składek, a także szacowany ich udział w dochodach rolniczych, można zakładać, że obecny ich poziom nie jest drastycznie wysoki. Uwzględniając jednak poziom wypłacanych świadczeń i okres dalszego trwania życia ich biorców, kwoty składek emerytalno-rentowych nie powinny być podwyższane powyżej poziomu wskazanego w drugim wariancie analizy, gdyż zgromadzone w wyniku ich pobierania kwoty, przy obecnym poziomie świadczeń, wystarczą na kilkudziesięcioletni okres wypłacania emerytur albo rent ich płatnikom.

Zróżnicowanie kwot składek emerytalnych zburzyło dotychczasową spójność systemu emerytalnego, w którym założono jednakowy poziom składek i teoretycznie równy poziom świadczeń dla wszystkich ubezpieczonych. Obecnie założenie to nie obowiązuje. Nie ma więc przesłanek uzasadniających wypłacanie równych świadczeń dla wszystkich ubezpieczonych. Konsekwencją zmodyfikowania systemu opłacania składek powinno być zróżnicowanie wysokości udostępnianych rolnikom emerytur. Użycie powyższego rozwiązania nie musi wykluczać stosowania dotąd obowiązującej zasady w stosunku do najmniejszych gospodarstw rolnych (np. dla gospodarstw o powierzchni 10–15 ha).

Polityka różnicowania kwot składek i wypłacanych emerytur oraz rent powinna być kontynuowana. Należy jednak baczyć, by nie nastąpiło pogorszenie relacji pomiędzy sumami wpłaconych składek a sumami wypłacanych świadczeń. Właśnie zróżnicowanie poziomu świadczeń powinno wpłynąć dodatnio na zbilansowanie wpływów i wypłat funduszu emerytalno-rentowego. Niewielki wzrost wpływów FER może też przynieść zaoferowanie beneficjentom rent strukturalnych, a ubezpieczonym w trybie wnioskowym – możliwość opłacania wyższych składek za wyższą emeryturę bądź rentę.

Jeżeli chodzi o trzecią grupę – wnioski techniczne, to należy wskazać trzy kwestie. Pierwsza dotyczy zastosowanej skali wymiaru składek, opartej na stopach progresywnych. Skala ta nie ma charakteru progresywnego szczeblowego, zakładającego odnoszenie wyższych stóp składek (podatków, dotacji) do części podstawy (występującej na danym szczeblu skali) wymiaru składek ubezpieczonego. W omawianym przypadku wyższe stopy odnoszone są do całej podstawy wymiaru składki – w tym wypadku osoby. Efekt jest taki, że z jednej strony, jeżeli obszar przeliczeniowy użytków rolnych w gospodarstwie przekroczy kilka metrów kwadratowych przedział, do którego odnoszona jest wyższa stopa

oskładkowania, to rolnik obowiązany jest płacić w stosunku rocznym składkę wyższą o setki (tysiące) złotych, co w ciągu kilkudziesięciu lat daje kwotę idącą w dziesiątki tysięcy złotych. Z drugiej strony rolnicy, prowadzący gospodarstwa rolne o obszarze mieszczącym się w granicach danego przedziału obszaru (np. 150–300 ha), płacą składkę w równej wysokości. Aby przewyciężyć ten mankament systemu wystarczy po pierwsze uznać za podstawę wymiaru nie osobę ubezpieczonego, a powierzchnię użytków rolnych – w obecnie obowiązującym systemie powierzchnią przeliczeniową posłużono się tylko do różnicowania stóp oskładkowania. Po drugie, gdyby za podstawę wymiaru składki przyjąć powierzchnię przeliczeniową lub dowolną kategorię dochodową, to należałoby zastosować skalę szczeblową degresywną – z malejącymi stopami, a ich wymiar odnosić do powierzchni użytków rolnych (wartości dochodu na 1 gospodarstwo). Proponowane rozwiązanie wyeliminowałoby wady obecnego rozwiązania i umożliwiłoby proporcjonalny (płynny) wymiar składek w stosunku do powierzchni użytków rolnych w gospodarstwie.

Składka na ubezpieczenie społeczne obciąża dochody z gospodarstwa. Jej wymiar należy więc odnosić do kategorii dochodowych, chociażby nadwyżki standardowej brutto względnie produkcji standardowej brutto. Rozwiązanie to zwiększyłoby adekwatność wymiaru składki do wypracowywanego przez rolnika dochodu.

Reasumując, należy wskazać, że poczynione uwagi odnoszą się do zmian w systemie ubezpieczenia emerytalno-rentowego o charakterze operacyjnym i krótkoterminowym. Mogą być ewentualnie wdrażane bez większego wysiłku organizacyjnego i kosztów społecznych oraz politycznych. Podejmowane na małą skalę doraźne działania dostosowawcze nie rozwiążą jednak problemów finansowych ubezpieczenia emerytalno-rentowego rolników. System ten wymaga generalnej reformy, która powinna być podjęta w krótkim czasie.

BIBLIOGRAFIA

- Daszewski K., 2006: *Ekonomiczne aspekty reformy systemu ubezpieczeń społecznych rolników. Ubezpieczenia w Rolnictwie*. „Materiały i Studia” 4(8): 42–67.
- Hołubiczki M.J., 2000: *10 lat Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego*. „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i Studia” 4, 5–21.
- Kaczmarek M., 2009: *Funkcjonowanie systemu ubezpieczenia społecznego rolników w Polsce w latach 1991–2007*. Maszynopis. Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.
- Milewska A., 2002: *Finanse Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego*. W: *Ubezpieczenia. Wieś i rolnictwo*. Red. M. Adamowicz. Wydawnictwo SGGW, Warszawa: 163–167.
- Obwieszczenie Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 23 września 2009 r. w sprawie wysokości przeciętnego dochodu z pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych z 21 ha przeliczeniowego w 2008 r. M.P. nr 62, poz. 829.
- Ostrowski L., 2000: *System ubezpieczenia rolniczego – konserwować czy zmieniać?* „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 4: 24–39.
- Przygodzka R., 2002: *Budżet państwa a system emerytalno-rentowy rolników*. W: *Ubezpieczenia Społeczne. Wieś i rolnictwo*. Red. M. Adamowicz. Wydawnictwo SGGW, Warszawa: 151–161.
- Przygodzka R., 2006: *Ubezpieczenia społeczne rolników i ich oddziaływanie na rozwój rolnictwa*. „Wieś i Rolnictwo” 2 (131): 191–207.

- Pszczółkowska J., 2000: *Ubezpieczenie społeczne rolników – stan obecny i możliwości rozwoju*. „Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i Studia”: 5–25.
- Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich*, 2007. GUS, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Polityki Społecznej z dnia 31 marca 2005 r. w sprawie prowadzenia gospodarki finansowej Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego*. Dz.U. nr 68, poz. 599.
- Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników i ich rodzin*. Dz.U. z 2008 r. nr 50, poz. 291, tekst jedn.
- Ustawa z 24 kwietnia 2009 r. o zmianie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników*. Dz.U. nr 79, poz. 667.
- Wawrzyniak B.M., Wojtasiak B., 2005: *Ubezpieczenia społeczne rolników*. Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, Włocławek.
- Założenia do ustawy o systemie ubezpieczenia społecznego w rolnictwie i rybołówstwie*, 2008. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.

PROBLEMS OF FINANCING FARMERS' PENSIONS INSURANCE IN POLAND

Abstract. Pensions insurance is one of the main instruments of the state's social policy vis-a-vis the farming population. The currently functioning system of such insurance is based on premiums contributed in identical amounts by all farmers and it offers them a wide range of benefits. However, old age and disability pensions available to farmers owing to this system are far lower than those offered by the Social Insurance Fund (FUS). The weakest point of the analysed insurance is a drastic imbalance in the incomes and expenditures of the pensions fund and the use of state budget subsidies for the purpose of financing benefits paid out to farmers. For some time now efforts have been made to limit the system's financial dependence on the state budget resources. In the middle of the present decade stricter regulations determining access to the system were introduced and this year the amounts of premiums paid by the insured persons from the largest farms have been raised. However, the financial effects of the latest changes in legal regulations have a marginal character. The results of the conducted research suggest, however, that there exist possibilities for increasing the pensions fund's incomes from premiums.

Key words: social insurance of farmers, pensions insurance, pensions insurance premiums, pensions fund

Publikacja jest współfinansowana
ze środków Kasy Rolniczego
Ubezpieczenia Społecznego.

